

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Салія Михайла Васильовича на тему

«Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської обласної системи розселення та їх вплив на просторовий розвиток»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 106 – Географія

в галузі знань 10 – Природничі науки

1. Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету.

Процес децентралізації в Україні помітно вплинув на адміністративно-територіальний устрій в усіх областях України. Створено нові громади та райони, які помітно вплинули на різні види зв'язків між поселеннями, що призвело до зміни управлінських, виробничих, соціальних, культурно-побутових, туристичних, природоохоронних та інших взаємозв'язків не тільки між поселеннями, але і громадами та новоствореними адміністративними районами. Військова агресія рф у 2022 році помітно вплинула і на зміну демографічної ситуації, так як спостерігався одночасно міграційний відтік місцевого населення в інші країни, і в той же час міграційний приріст, через переїзд в регіон внутрішньопереміщених осіб (ВПО). Релокація бізнесу із східних регіонів у західні, в тому числі й Тернопільську область, вплинула на формування нових виробничих взаємозв'язків між громадами та окремими поселеннями. Така ситуація визначає не тільки трансформаційні процеси пов'язані із Тернопільською обласною системою розселення, але і просторовим розвитком території як області в цілому, так і окремих районів, громад, а часто і поселень, особливо міських. Саме такі зміни і визначатимуть економічний розвиток області. Тому для дослідження було обрано Тернопільську обласну систему розселення та її вплив на просторовий розвиток.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з тематикою науково-дослідної роботи кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, щодо дослідження особливостей людського розвитку та просторового планування трансформаційних процесів регіонального розвитку. Робота виконана в межах кафедральних науково-дослідних тем «Географічна характеристика людського розвитку Західного регіону України» (2016-2020 роки; №0116U004086) та «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (2021-2025 роки; №0121U100332).

Актуальність теми дослідження. Для Тернопільської області притаманні негативні демографічні явища та процеси, які відбуваються в Україні, а саме: депопуляція населення, висока міграційна активність, зменшення чисельності населення сільських населених пунктів, скорочення кількості мешканців у міських поселеннях, економічна та геополітична криза

тощо, які істотно впливають на формування та розвиток територіальних систем розселення. Проте слід відмітити, що в деяких громадах (переважно міських) після 2022 року відбулося незначне зростання чисельності населення через міграційний приріст ВПО. Вивчення особливостей процесів трансформації систем розселення на прикладі Тернопільської області через призму розселення, оцінка їхнього перебігу залежно від значення конкретних поселень у розселенській структурі, врахування важливостей функціонування населених пунктів може слугувати підґрунтям для визначення нових напрямів покращення демографічної та соціально-економічної ситуації. З огляду на це, наукові дослідження присвячені вивченню трансформаційних процесів поселенської мережі регіону є підтвердженням розробки важливої для практичної діяльності теми. В дисертаційному дослідженні детально проаналізовані чинники формування та основні трансформаційні процеси в поселенській мережі Тернопільської області, проаналізовано суспільно-географічні аспекти розвитку поселенської мережі регіону в контексті реформування адміністративно-територіального устрою України.

Отже розкриті в дисертації актуальні проблеми формування поселенської мережі та шляхи їх вирішення є актуальними завданнями географічної науки спрямованими на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону та зростання рівня життя населення.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних і прикладних аспектів вивчення географічних особливостей формування, територіально-просторової організації та функціонування Тернопільської обласної системи розселення, а також впливу їх сучасних трансформаційних процесів на просторовий розвиток регіону.

Для досягнення мети було запропоновано вирішення наступних завдань: узагальнити наукові трактування понять «розселення населення» та «система розселення» виокремивши їх суспільно-географічну сутність, простеживши особливості впливу процесу децентралізації в Україні на зміни, що торкнулися виділення нових ієрархічних рівнів систем розселення; визначити рівень впливу природно-географічних, історичних, суспільно-географічних, демографічних та суспільно-географічних чинників формування систем розселення Тернопільської області; простежити особливості сучасних трансформаційних змін Тернопільської обласної системи розселення, проаналізувавши особливості зв'язків між поселеннями та громадами в Тернопільській, Кременецькій та Чортківській районних системах розселення; провести дослідження суспільно-географічних аспектів просторового розвитку Тернопільської обласної системи розселення в контексті змін АТУ, а саме на розвиток транспортної мережі, соціальної інфраструктури (сфери), туризму та фінансової спроможності громад, виявивши основні проблеми та обґрунтувати рекомендації для поглиблення співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування з метою покращення функціонування систем розселення та для ефективнішого просторового розвитку регіону.

Об'єктом дослідження є Тернопільська обласна система розселення, а предметом – суспільно-географічні особливості її формування, сучасна територіальна організація та вплив на просторовий розвиток регіону на

прикладі основних галузей соціальної сфери.

Проведення наукового дослідження відбувалося із використанням різних методів, а саме: порівняльно-географічного, історико-географічного, картографічного, геоінформаційного, математичної обробки статистичних даних – багатофакторного аналізу, індексний, коефіцієнтів та інших величин, класифікації та типізації, рейтинговий, спостереження, контент-аналізу та багато інших, за допомогою яких нам вдалося проаналізувати формування та сучасну територіальну організацію Тернопільської обласної системи розселення та просторового розвитку регіону. Для обробки даних, що характеризують системи розселення, нами використано такі програмні середовища як Microsoft Excel, CorelDRAW, QGIS та інші.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації.

Салій М.В. в запропонованій дисертаційній роботі запропонував теоретичне узагальнення та новий підхід до вирішення науково-практичного завдання, спрямованого на всебічне дослідження трансформаційних процесів Тернопільської обласної системи розселення, її функціонування та впливу на просторовий розвиток транспортної мережі, соціальної інфраструктури, культурної спадщини та розвитку туризму, фінансової спроможності громад та інших аспектів соціального та економічного становлення регіону.

В дослідженні проаналізовано основні чинники формування Тернопільської обласної системи розселення, проаналізовано особливості перебігу трансформаційних процесів в регіоні та їх вплив на формування поселенської мережі, розкрито суспільно-географічні аспекти розвитку Тернопільської обласної системи розселення в контексті реформування адміністративно-територіального устрою України.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна. Використані наукові положення та доробки інших авторів мають в дисертації та в публікаціях відповідні посилання. З наукової праці, яка опублікована у співавторстві, в даній роботі використані лише ті ідеї і положення, які отримано автором особисто.

Наукова новизна одержаних результатів, полягає в тому, що:
вперше:

- 1) визначено сучасні зміни та територіальну організацію поселенської мережі та Тернопільської обласної системи розселення, Тернопільської, Кременецької та Чортківської районних систем розселення;
- 2) запропоновано новий підхід до класифікації та виділення систем розселення через зміни адміністративно-територіального устрою;
- 3) проведено типізацію всіх поселень області за генетичними та топографічними (планувальними) типами;
- 4) виявлено основні диспропорції у розміщенні всього, міського та сільського населення громад, а також у транспортній доступності між поселеннями;
- 5) простежено вплив розселення населення на просторовий розвиток регіону через соціальну сферу, туристичну діяльність та фінансову спроможність громад;

6) розроблено цілий ряд картосхем, які відображають територіальну організацію Тернопільської обласної системи розселення, а також новий адміністративно-територіальний устрій;

удосконалено:

1) науково-поняттєвий апарат «географії населення» як суспільно-географічної наукової дисципліни;

2) методика суспільно-географічного дослідження формування та сучасного стану систем розселення різних рівнів через використання як традиційних так і сучасних методів наукового пізнання;

отримало подальший розвиток:

1) суспільно-географічне дослідження Тернопільської обласної системи розселення та просторового розвитку регіону;

2) вивчення впливу різних груп чинників на процес формування систем розселення.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Обґрунтованість отриманих результатів дисертаційного дослідження та висновків забезпечено логічною структурою подання матеріалу дисертаційної роботи, а саме послідовністю розділів та параграфів роботи, наявністю висновків до кожного розділу та загальних висновків. Апробація основних результатів дисертації відбулася у формі доповідей на п'ятих наукових та науково-практичних конференціях: три всеукраїнських, дві міжнародних, що підтверджує їхню достовірність. Публікації з теми дисертації висвітлюють проблематику та основні положення наукової роботи. Їх викладено у 5 працях, що не є тотожними за змістом, та опубліковані у фахових виданнях України категорії «Б». З яких 4 одноосібні, 1 – у співавторстві.

Наукова робота Салія М.В., присвячена дослідженню актуальних проблем формування та розвитку Тернопільської системи розселення, є самостійним та цілісним науковим дослідженням, що репрезентує нові прикладні підходи щодо оптимізації територіальної структури розвитку соціальної сфери регіону. В роботі відсутні текстові запозичення без посилання на джерело.

5. Рівень теоретичної підготовки здобувача, його особистий внесок у розв'язання конкретного наукового завдання.

Салій М.В. показав високий рівень теоретичної та прикладної підготовки. Обізнаний із значною кількістю наукових досліджень (вітчизняних та закордонних) з актуальних проблем формування та розвитку систем розселення. Особистий внесок здобувача полягає в тому, що він досить детально, а саме на рівні поселень та територіальних громад, простежив особливості формування та функціонування різних ієрархічних систем розселення, що дозволило отримати науковообґрунтовані висновки.

Виконана робота є самостійною науковою працею, в якій автором реалізовано ідеї та підходи, щодо вдосконалення теоретико-методичних аспектів суспільно-географічного дослідження Тернопільської обласної системи розселення, районних та локальних систем розселення в регіоні, а

також виявлення географічних особливостей їх формування, сучасної територіальної організації та впливу на просторовий розвиток території області.

6. Наукове та практичне значення роботи.

Теоретичне значення отриманих результатів, полягає у тому, що запропонована удосконалена методика комплексного суспільно-географічного дослідження систем розселення різних рівнів, за допомогою традиційних та сучасних інформаційних методів, яка може бути використана при аналогічних дослідженнях в інших регіонах. Також в роботі поглиблено розуміння впливу змін у розселенні населення на просторовий розвиток громад, районів та регіону в цілому.

Практичне значення полягає в тому, що результати дослідження використовуються в наукових звітах та під час освітнього процесу кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, про що засвідчують відповідно довідки №16/25-335-25 від 11.03.2025 р. та №16/25-333-25 від 10.03.2025 р. Результати його наукових доробків також використані в освітньому процесі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, зокрема на кафедрі географії України та туризму (довідка №287/22-33 від 11.03.2025 р.). Матеріали дослідження використовуються також в наукових звітах та під час освітнього процесу кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, про що засвідчують відповідно довідки №16/25-335-25 від 11.03.2025 р. та №16/25-333-25 від 10.03.2025 р. Результати його наукових доробків також використані в освітньому процесі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, зокрема на кафедрі географії України та туризму (довідка №287/22-33 від 11.03.2025 р.).

7. Використання результатів роботи. Результати виконаної дисертаційної роботи можуть бути використані Тернопільською обласною військовою (державною) адміністрацією; коригування Плану реалізації Стратегії розвитку Тернопільської області у 2025-2027 роках, а також можуть бути включені в Програму соціально-економічного розвитку області.

Матеріали досліджень просторового розвитку Тернопільської міської громади, а також особливостей розселення населення, перспектив розвитку транспортної інфраструктури в регіоні, особливості розміщення закладів соціальної інфраструктури враховані при розробці Програми економічного і соціального розвитку Тернопільської міської громади на 2025-2027 роки та Стратегічного плану розвитку даної громади до 2029 року (довідка №23/2 від 12 березня 2025 року).

8. Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок здобувача в публікації.

За результатами перевірки тексту дисертації з використанням антиплагіатної системи Turnitin робота є оригінальною на 94,37%. Відповідає принципам академічної доброчесності.

Публікації з теми дисертації висвітлюють проблематику та основні

положення наукової роботи. Їх викладено у 5 наукових статтях опублікованих у фахових виданнях України (4 одноосібні, 1 у співавторстві).

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Заблотовська, Н., Данілова, О., & Салій, М. (2022). Особливості розселення населення Тернопільської області в контексті нового адміністративно-територіального устрою. Часопис соціально-економічної географії, 32, 52-60. ISSN 2076-1333

<https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/issue/view/1282/1648>

DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-32-06>

2. Салій, М. (2022). Вивчення поселенської мережі Тернопільської області, шляхом здійснення типізації населених пунктів. Науковий вісник Чернівецького університету : Географія, (838), 100-117. ISSN 2311-9276

<https://geochnu.top/index.php/journal/article/view/124/103>

DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2022.838.100-117>

3. Салій, М. (2023). Кременецька районна система розселення та особливості її трансформації в умовах децентралізації. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія, 54(1), 95-108. ISSN 2311-3383

<http://nzg.tnpu.edu.ua/article/view/284236/278405>

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.10>

4. Салій, М. (2023). Чортківська районна система розселення та особливості трансформації в умовах адміністративно-територіальної реформи. Часопис соціально-економічної географії, 35, 60-72. ISSN 2076-1333

<https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/issue/view/1425/1945>

DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-06>

5. Салій, М. (2024). Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської районної системи розселення. Науковий вісник Чернівецького університету : Географія, (847), 169-180. ISSN 2311-9276

<https://geochnu.top/index.php/journal/article/view/201/191>

DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.169-180>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Салій, М. В. Аналіз особливостей розміщення населення Тернопільської області в контексті нового адміністративно-територіального поділу. Географічна наука і освіта у вимірах ХХІ століття (присвячена 150-ій річниці від дня народження Володимира Гнатюка): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Тернопіль, 13 травня 2021 р.). – Тернопіль, 2021. С. 26-30. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/20844/1/Geogr_nayka_osvita_2021.pdf

2. Заблотовська Н.В., Салій М.В. Структурні зміни в Тернопільській субрегіональній системі розселення у період адміністративно-територіальної реформи. Географічні діалоги на перехресті практики і теорії: збірник матеріалів І Регіональної науково-практичної конференції (18 червня 2021 р.). – Івано-Франківськ: ПРИНТ-ДІАС, 2021. С. 19-21. <http://surl.li/zuouxn>

3. Данілова О., Заблотовська Н., Салій М. Значення природних умов у формуванні поселенської мережі Тернопільської області. «Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд»: матеріали Всеукраїнського онлайн-семінару, приуроченого 130-річчю з дня народження географа, геолога, археолога Полянського Юрія Івановича (27-28 травня 2022 р.). Тернопіль: Вектор, 2022. С. 139-143. http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/26290/1/Konf_Poljanskuy_2022.pdf

4. Салій М. Особливості розселення населення новоутвореного Чортківського району в контексті реформи Адміністративно-територіального устрою. Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених присвячена 90-річчю з дня народження професора Ярослава Жупанського (м. Чернівці, 16-18 травня 2024 р.) – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 282-284. https://geo.chnu.edu.ua/media/pramn0tn/tezy-2024-maket_ruta.pdf

5. Сміт О., Салій М.. Особливості просторового планування територіальних громад Чортківського району Тернопільської області. Природа і суспільство: виклики і поступ. Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича (м. Чернівці, 11–13 жовтня 2024 р.) – Чернівці :Чернівець. нац. ун-т, 2024.–С.176-178. https://geo.chnu.edu.ua/media/a0qnb nib/conferenc_material_80.pdf

9. Апробація матеріалів дисертації.

Матеріали дослідження апробовано на 5 наукових конференціях, серед яких: 1) Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців «Географічна наука і освіта у вимірах ХХІ століття (присвячена 150-й річниці від дня народження Володимира Гнатюка)» (Тернопіль, 2021); 2) І Регіональна науково-практична конференція «Географічні діалоги на перехресті практики і теорії» (Івано-Франківськ, 2021); 3) Всеукраїнського онлайн-семінару «Професор Юрій Полянський: від плакорів Поділля до засніжених Анд». (Тернопіль 2022); 4) Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених присвячена 90-річчю з дня народження професора Ярослава Жупанського «Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика». (м. Чернівці, 2024); 5) Міжнародна наукова конференція присвячена 80-річчю географічного факультету ЧНУ ім. Ю. Федьковича «Природа і суспільство: виклики і поступ» (м. Чернівці, 2024 р.)

10. Мова та стиль викладення відповідає критеріям науковості: логічність викладення положень, об'єктивність, послідовність. Застосована в роботі наукова термінологія є загальновизнаною, стиль викладення результатів досліджень, нових наукових положень і висновків забезпечує доступність їх сприйняття та використання.

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, з якої вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною та

практичним значенням дисертація Салія М.В. відповідає спеціальності 106 Географія галузі знань 10 – Природничі науки. Освітній складник підготовки доктора філософії аспірант успішно виконав.

12. Дотримання нормативних вимог щодо оформлення дисертації. Оформлення дисертації виконано з дотриманням нормативних вимог.

13. Рекомендації дисертації до захисту. Дисертаційна робота «Сучасні трансформаційні процеси Тернопільської обласної системи розселення та їх вплив на просторовий розвиток» Салія М.В., виконана на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 106 Географія галузі знань 10 – Природничі науки, є цілісним ґрунтовним багатоаспектним науковим дослідженням. Актуальність теми, результати та висновки дисертації доповнюють географічні дослідження територіального планування систем розселення.

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінам і доповненнями, внесеними наказом МОН України від 31.05.2019 N 759, а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №341 від 21.03.2022р.; №502 від 19.05.2023 р.; №507 від 03.05.2024 р.).

За результатами публічної презентації результатів дисертації та їх обговорення на засіданні кафедри географії України та регіоналістики (протокол №3 від 11 березня 2025 р.) географічного факультету Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича дисертацію Салія Михайла Васильовича рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 Географія, із галузі знань 10 Природничі науки.

12 березня 2025 року

Голова
на розширеному засіданні
кафедри географії України та регіоналістики
географічного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, д.геогр.н., професор,
завідувач кафедри

Іван КОСТАЩУК

